

maga céljait, ezenfelül az egyházak nem tehetik ki magukat kudarc lehetőségének.⁴⁹

Mínthogy a protestáns egyházak vezetői nem találták kielégítőnek a kormány válaszait, úgy határoztak, hogy pásztorlevélben fogják gyülekezeteiket értesíteni az üldözöttek érdekében tett erőfeszítéseikről. A július 2-án minden templomban felolvasandó levelet Ravasz püspök fogalmazta meg. Egy részlet a levélből:

Testvéreink a Jézus Krisztusban! A Magyarországi Református Egyház és a Magyarországi Evangélikus Egyház alulírott püspökei fordulnak hozzátok, hogy Isten színe előtt tájékoztassanak azokról a lépésekről, amelyeket az evangéliumi egyházak nevében a magyar királyi kormánynál tettünk. A szent gyülekezetnek tudomására hozzuk, hogy a két evangéliumi egyház többszöri élőszoval és írásban tett előterjesztése után ez év június 23-án egy ünnepélyes tiltakozó és kérő emlékiratot adott át a magyar királyi miniszterelnök úrnak. Ebben az emlékiratban rámutatott azokra az eléggé nem sajnálható eseményekre, amelyek a magyarországi zsidóság elkülönítését és elszállítását kísérik, akár keresztények, akár nem. Annak megállapítása után, hogy a zsidókérdés megoldásának ez a módja Isten örök erkölcsi törvényeibe ütközik, előterjesztését a következőképpen folytatta: „Minket Isten arra rendelt, hogy ebben a nemzedékben az Ő örökkévaló Evangéliumát hirdessük, és bizonyosságot tegyünk az Ő erkölcsi világrendjének változhatatlan törvényeiről, akár tetszik az embereknek, akár nem. Ebből az isteni megbízatásból merítjük jogcímünket, hogy alázatos és bűnös embereként, de a hit és engedelmesség szent kötelékében Isten Igéjéről bizonyosságot téve, kárhoztassunk minden olyan elbánást, amely az emberi méltóságot, az igazságosságot és az irgalmasságot megsérti és az ártatlanul kiontott vér rettenetes ítéletét idézi népünk fejére.”

Ugyanakkor kérve kértük a magyar királyi kormányt, vessen véget a kegyetlenkedéseknek, melyeket a kormány tagjai is elítélnek, és szerezzenek érvényt azoknak az illetékes kijelentéseknek, amelyek egyrészt a zsidóirtás feltevése ellen tiltakoztak, másrészt rendelkezést adtak a zsidókra vonatkozó jogszabályok emberies végrehajtására.

Fájdalommal kell megállapítanunk, hogy könyörgésünk eredményét nem látjuk...⁵⁰

Serédi bíboros tervezett pásztorleveléhez hasonlóan, ez a levélterv is csak akkor merült fel, amikor a vidéki deportálások lényegében már lezajlottak. Ezt sem olvasták fel. Egyes püspökök és helyi egyházi tanácsok azt kívánták, hogy a levélbe foglalják bele a Magyarországot büntető „embertelen bombázásokat” is. Az erre való hivatkozást is felölelő új levél felolvasását július 9-re tervezték.

Antal azt is megneszelte, hogy mire készülnek a protestáns vezetők, és ugyanazokkal a fogásokkal szerelte le őket, mint korábban a bíborost. A Ravasz leányfalui házában július 11-én tartott összejövetelen, amelyen jelen volt Mester, Kapi és Révész püspök, Bereczky Albert lelkész és Lő-